

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Оцінка ефективності інструментів податкового регулювання в
Україні»

Виконала: студентка групи ОПмз-24-1

Спеціальність 051 «Економіка»

Моховикова М.О.

Керівник

Тараненко В.Є.

канд.економічних наук

Рецензент

Капацин І.В.

Директор, Центр фінансово-господарського

обслуговування закладів освіти

Обухівської селищної ради

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет

Кафедра

Ступінь вищої освіти

Спеціальність

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

“ _____ ” _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

НА МАГІСТЕРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Моховикова Марія Олександрівна

1. Тема роботи «Оцінка ефективності інструментів податкового регулювання в Україні»

керівник роботи Тараненко В.Є.

затверджена наказом УМСФ від “ _____ ” _____ 20__ р.
№ _____

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи _____

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов’язкових креслень)

6. Дата видачі завдання “ _____ ” _____ 20__

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка

Студент _____

Керівник _____

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

АНОТАЦІЯ

(українською мовою)

Моховикова М.О. Оцінка ефективності інструментів податкового регулювання в Україні.

Магістерська кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» за спеціальністю 051 «Економіка». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2026

Магістерська кваліфікаційна робота складається з вступу, 3 розділів, висновків. Робота викладена на сторінках 64, містить 5 таблиць, 4 рисунків, сторінок додатків. Список використаних джерел містить 48 найменувань.

У дипломній роботі розкрито сутність поняття «податкове стимулювання інвестиційної діяльності» та його інструментів, охарактеризовано актуальні алгоритми впливу інструментів податкового стимулювання інвестиційної діяльності в Україні, виявлено особливості механізму впливу інструментів відповідно до їхньої класифікації, оцінено ефективність використання цих інструментів в Україні, узагальнено зарубіжні моделі використання інструментів податкового стимулювання інвестиційної діяльності з огляду на можливість їх потенційної аплікації в Україні та обґрунтовано евентуальні вектори вдосконалення застосування інструментів податкового стимулювання інвестиційної діяльності в Україні.

Ключові слова: податкове стимулювання, інвестиційна діяльність, податкові стимули, податкові пільги, інструменти податкового стимулювання.

SUMMARY

Mokhovykova M.O. Assessment of the Effectiveness of Tax Regulation Instruments in Ukraine.

Master's qualification thesis for obtaining the higher education degree "Master" in the specialty 051 "Economics". University of Customs and Finance, Dnipro, 2026.

The master's qualification thesis consists of an introduction, three chapters, and conclusions. The thesis is presented on 64 pages and contains 5 tables, 4 figures, and pages of appendices. The list of references includes 48 sources.

The thesis reveals the essence of the concept of "tax stimulation of investment activity" and its instruments, characterizes current algorithms of influence of tax stimulation instruments on investment activity in Ukraine, identifies the specific features of the mechanism of influence of tax stimulation instruments in accordance with their classification, and assesses the effectiveness of the use of these instruments in Ukraine. In addition, foreign models of applying tax stimulation instruments for investment activity are generalized with regard to the possibility of their potential application in Ukraine, and possible vectors for improving the application of tax stimulation instruments for investment activity in Ukraine are substantiated.

Keywords: tax stimulation, investment activity, tax incentives, tax benefits, tax stimulation of investment activity, tax stimulation instruments.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей, результатів і текстів наукових досліджень мають посилання на відповідне джерело.

_____ М.О. Моховикова

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ.....	10
1.1. Економіка як об'єкт державного регулювання.....	10
1.2. Податкові інструменти регулювання економіки.....	18
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ.....	25
2.1. Характеристика чинних алгоритмів застосування інструментів податкового стимулювання економіки в Україні.....	25
2.2. Оцінка результативності використання інструментів податкового стимулювання економіки в Україні.....	31
РОЗДІЛ 3. ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: АНАЛІТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	41
3.1. Теоретико-аналітичну оцінку інструментів податкового регулювання в Україні.....	41
3.2. Напрями підвищення ефективності податкового регулювання в умовах війни.....	45
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57

ВСТУП

Актуальність теми. Трансформаційні зміни сучасного суспільства поставили питання необхідності дослідження діючих інструментів податкового регулювання, обґрунтування їхньої дієвості. Головною умовою є створення такого податкового механізму, який би міг сприяти економічному зростанню, давав можливість збільшувати обсяги та підвищувати ефективність виробництва, зменшував інфляційні ризики та підвищував рівень життя населення.

Проблема формування ефективних податкових інструментів о регулювання розвитку держави є багатогранною. Відтак, постає потреба реформування діючого механізму функціонування податкових інструментів і запровадження тих інструментів, які мають у собі потужний регулюючий потенціал та спроможні забезпечити економічне зростання в Україні та добробут її громадян. Важливим є врахування зарубіжного досвіду розвинутих країн, який може бути корисним із точки зору вибору найбільш ефективного варіанту податкових інструментів, їх впливу на макроекономічну ситуацію в країні та зменшення соціальної напруженості.

Суть, принципи і методи податкового регулювання досліджували у своїх наукових працях такі вчені: О. Василик, В. Грушко, Т. Єфименко, Р. Жарко, Ю. Іванов, І. Гудзенко А. Крисоватий, Т. Паєнтко та інші. Мета і завдання дослідження. Метою роботи є обґрунтувати теоретичні, організаційні та практичні основи функціонування податкових інструментів регулювання та розробити практичні рекомендації для їх удосконалення.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- визначити соціально-економічний зміст податкового регулювання та його інструментарій;
- класифікувати за типами інструменти податкового регулювання;

- здійснити аналіз фіскальних аспектів функціонування інструментів податкового регулювання;
- провести моніторинг економічних ефектів застосування інструментів податкового регулювання;
- оцінити соціальні ефекти використання інструментів податкового регулювання;
- дослідити світовий досвід податкового регулювання та адаптувати його використання в Україні;
- окреслити напрямки вдосконалення інструментів податкового регулювання.

Об’єктом дипломної роботи є податкове регулювання.

Предмет дослідження – теоретичні і практичні аспекти організації та використання інструментів податкового регулювання.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження використано методи теоретичного узагальнення, історичний метод, метод порівняння, системний підхід, методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, абстрагування, графічний метод.

Інформаційну базу дослідження складають положення економічної науки, викладені в працях вітчизняних та зарубіжних учених, законодавчі та інші нормативно-правові акти з питань податкового регулювання, матеріали Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної податкової служби України, Державної служби статистики України.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці рекомендацій щодо удосконалення практики функціонування інструментів податкового регулювання.

Структура та обсяг магістерської роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 64 найменувань. Робота містить 18 таблиць і 17 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

1.1. Економіка як об'єкт державного регулювання

Іманентна риса економіки України на сучасному етапі - це обмеженість фінансових ресурсів. Значні пошкодження та фінансові втрати спричинені війною, розв'язаною росією в Україні, негативний вплив пандемії COVID-19, тиск та спроби впливу на прийняття рішень з боку недружніх урядів тощо, лишень поглиблюють та ускладнюють дану ситуацію. Проведення активної інвестиційної діяльності може в певній мірі вирішити цю проблему за допомогою акумуляції вільних коштів інвесторів. Однак низька інвестиційна привабливість держави вимагає вжиття заходів щодо стимулювання інвестиційної діяльності різними методами, зокрема фіскального характеру.

Саме тому питання оптимізації використання інструментів податкового стимулювання інвестиційної діяльності з метою забезпечення надходження додаткових фінансових ресурсів набуває все більшої актуальності.

Подальше теоретичне обґрунтування інструментів та практична оцінка їх використання в Україні неможлива без пояснення сутності інвестиційної діяльності. Незважаючи на значну кількість досліджень і публікацій у даній науковій галузі, вчені ще не дійшли спільної точки зору щодо єдино правильного формулювання визначення поняття «інвестиційна діяльність». Варто звернути увагу, що при трактуванні цього терміну вчені беруть за основу розмаїті аспекти: джерела й чинники нагромадження інвестиційних ресурсів, структура їхнього використання, оптимізація структури, визначення інвестиційної привабливості об'єктів.

Розглянувши визначення поняття «інвестиційна діяльність» різних науковців, сформулюємо таку дефініцію: інвестиційна діяльність – це діяльність, пов'язана з вкладенням коштів в об'єкти інвестування з метою

отримання доходів у майбутньому. Такою діяльністю займаються різні суб'єкти, переслідуючи відмінні інтереси, а саме:

- юридичні і фізичні особи, резиденти та нерезиденти країни, які інвестують кошти в різноманітні об'єкти (прямі учасники);

- суспільство в особі органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Зацікавленість прямих учасників у провадженні зумовлена можливістю отримання прибутку та зростання вартості набутих активів.

Органам державної влади ж належить подвійна роль у даному процесі. Перш за все, на рівні з іншими прямими учасниками виступають інвесторами, які спрямовують бюджетні ресурси в різні об'єкти і за рахунок цього отримують прибуток. Одночасно, регулятор, який повинен забезпечувати прозоре, неупереджене, економічно вигідне та соціально справедливе провадження відповідно до чинного законодавства й суспільних потреб. Тому важливо виділити вигоди від активної участі в процесі:

1. Ріст ВВП. Адже не просто акумулюються вільні фінансові ресурси внутрішніх і зовнішніх інвесторів, які згодом розміщуються для започаткування або різнобічного розширення господарської діяльності. За допомогою механізму перерозподілу частина таких коштів спрямовується державою у пріоритетні галузі національної економіки.

2. Приріст відрахувань до бюджетів, у тому числі й до місцевих. Тут йдеться не лише про збільшення прямих податкових надходжень з інвестиційних доходів, зокрема у формі податку на прибуток, а й про опосередкований вплив. Підтримуючи стимулюють місцевий економічний розвиток. Оскільки залучення інвесторів забезпечує створення нових робочих місць, це, в свою чергу, гарантує виплати заробітних 8 плат, а, отже, збільшення податкових надходжень у формі до місцевих бюджетів.

3. Поліпшення фінансового іміджу країни та збільшення притоку інвестиційного капіталу в країну.

Стабільне залучення інвестиційних коштів призводить до формування сприятливого інвестиційного клімату країни, що добре впливає на кредитний імідж держави. Такі дві складові забезпечують створення привабливого фінансового іміджу країни на світовій арені. Це, зі свого боку, позитивно впливає на обсяг інвестованого капіталу в країну та в окремі її території. Однак важливо відзначити, що такі два елемента взаємопов'язані, й поліпшення першого прямо призведе до активізації другого та навпаки. Аналогічно відбудеться й при негативній тенденції розвитку.

Саме тому об'єктивно змушені застосовувати різні механізми власної прямої та опосередкованої участі в процесі. Окрім цього, на відміну від приватних інвесторів, в основі їхньої перебуває не мотив збільшення власного добробуту, а суспільний інтерес. Він проявляється в максимізації суспільної вигоди, зокрема економічної, фінансової, соціальної, екологічної тощо. Сукупність усіх суспільних інтересів держави формують цілі сталого розвитку країни на певний момент часу, які значною мірою врешті-решт визначають вектор розвитку вітчизняної загалом. Фактично, саме суспільний інтерес диктує пріоритетність інвестицій у реальний капітал і обсяг відповідно інвестованих коштів. В той же ж час, не повинні відмовлятися від використання інструментів не тільки в реальні активи, а й різноманітні фінансові активи. Однак вони повинні убезпечуватися від заохочення спекулятивних інвестицій, притоку «гарячих коштів», відмивання коштів через подібні схеми їх інвестування тощо. З огляду на дві вищезгадані сторони мотиву та цілей здійснення інвестиційної діяльності органами державної та місцевої влади, можна стверджувати, що є одночасно й цілком об'єктивною потребою для забезпечення безперервного виконання обов'язків, але в той же ж час вона неможлива без впливу різних зацікавлених сторін-стейкхолдерів.

Саме тому, вважаємо за необхідне розглянути також вплив деяких політекономічних факторів на загалом та процес справедливого створення, надання та регулювання інструментів державними інституціями зокрема.

Політекономічними факторами, роль яких у формування та впровадженні податкових стимулів для інвестицій доречно розглянути більш детально, є інтереси політично зацікавлених груп – стейкхолдерів (далі – стейкхолдери), адміністративний потенціал та громадська думка. Порівнюючи різні підходи до розуміння оподаткування (економічний, адміністративний та політичний), науковець Ді Джон висунув гіпотезу, що залучення політекономічних міркувань є надзвичайно важливим для розуміння податкового потенціалу, в якому групи стейкхолдерів відіграють центральну роль [34].

Політично зацікавлені групи – це формальне або неформальне об'єднання людей, які прагнуть впливати на державну політику на користь своїх інтересів різних типів, в тому числі економічних та корпоративних інтересів [35]. Групи стейкхолдерів, які отримують вигоду від пільгових режимів, формують лобі, щоб впливати на розробку та впровадження певних режимів й в подальшому гарантувати їхню незмінність. Стейкхолдери зазвичай формують різні політичні альянси, електоральну підтримку та певну політичну легітимність, що в свою чергу впливає на їхні подальші можливості:

- здатність впливати на формування політики та її курсу або навіть контролювати податкове адміністрування;
- здатність більш ефективно чинити тиск на державні органи завдяки організаційній спроможності бізнес-сектору згуртуватися;
- полегшення процесу лобіювання через непрозорі й складні податкові системи [27].

Розуміння впливу та динаміки розвитку влади стейкхолдерів дозволяє розпізнавати основні мотиви та потенційні упередження, які можуть впливати на інвестиційне регулювання та рішення. Оскільки, коли зацікавлені групи здатні контролювати податковий стимуляційний механізм, він залишається стійким до змін. А у випадку, якщо вони не в змозі на нього впливати, то стейкхолдери чинитимуть максимальний тиск для його модифікації.

Лобіювання є складним питанням, надто в нинішніх умовах нестабільності та негативного сприйняття різноманітних політичних груп, відмінними від офіційних державних інституцій, широкими масами, адже має як позитивні, так і негативні аспекти. Воно може бути схвальною силою в демократії, оскільки дозволяє людям бути почутими з важливих для них питань.

Однак лобізм може також використовуватися для несправедливого впливу на державну політику, і звичайним громадянам, в такому випадку, важко конкурувати з ресурсами великих корпорацій та їх особливих інтересів. Саме тому важливо усвідомлювати потенціал для зловживання, але не менш значним є й те, що лобіювання може бути законним способом участі громадськості в політичному процесі. Однією із переваг легального лобіювання є певна регламентованість щодо реєстрації та розкриття інформації, що дозволяє певним чином контролювати та впливати на своїх стейкхолдерів. У випадку із створенням та наданням різноманітних дозволити уникнути перестимулювання певної компанії, індустрії або ж регіону, що, в свою чергу, пізніше може призвести до монополізації ринку окремими підприємствами, корупційних схем із бюджетними коштами, застою розвитку інших секторів економіки та навіть відтоку деяких потенційних та діючих інвесторів. На відмінну від більшості країн Європи, США, Канади та низки інших розвинутих країн, в Україні офіційно лобізм заборонений та не існує належних лобістських фірм, однак запит на нього досить великий, а тому він є досить розвиненим тіньовим сектором діяльності. Про це свідчить значне зацікавлення вітчизняного бізнесу в іноземних фахівцях-лобістах з метою отримання законних лобістських послуг та цивілізованих інструментів і співпраці з владою, а кожна «міжнародна компанія або фінансово-промислова група має власного GR-спеціаліста» [34].

Нині весь процес лобіювання відбувається непомітно й переважно двома каналами: публічно через ЗМІ або через приватні зустрічі з ключовими політичними гравцями. Останній метод є безсумнівно досить негативним

явищем для демократичної країни, адже значна частина домовленостей в такому випадку залишаються поза увагою суспільства, в інтересах яких повинні діяти в першу чергу, проте він може певною мірою нівелюватися за рахунок прозорості публічної комунікації як політичних партій так і компаній щодо векторів своєї роботи й потреб та обґрунтування їх економічної або ж політичної актуальності.

Однак, у випадку лобіювання, ми говоримо про вплив на формування податкових стимулів та контакт із політичними гравцями в інституційних рамках «поза межами» власне державних установ, щоб уникнути конфлікт інтересів. Проте більшою проблемою регулювання є залученість стейкхолдерів, які надають перевагу вирішенні запитів безпосередньо всередині інституційних рамок, щоб забезпечити прийняття «правильних рішень», що призводить до високого рівня корупції. Спокуса окремих політичних гравців використати податкові стимули для отримання власної економічної або політичної вигоди, наприклад, для винагороди певних груп стейкхолдерів або ж для створення видимості економічного зростання, не тільки розхитує нестабільність податкової політики, але й створює значну невизначеність для інвесторів у безпечності їхніх інвестицій, тим самим перешкоджаючи притіку чистих довгострокових інвестицій в економіку країни.

Саме тому, легалізація лобіювання може допомогти ефективніше комунікувати та реагувати на запити громадськості, контролювати, за необхідності, «апетити» різних груп стейкхолдерів та зменшити рівень корупції, при цьому забезпечуючи повну законність регулювання процесу та його податкового стимулювання з боку. Адміністративний потенціал можна визначати як здатність державних органів розробляти та впроваджувати податкові стимули для інвестицій, що є критично важливим фактором [32]. Слабкий адміністративний потенціал може призвести до неякісної розробки стимулів або ж їх неефективного впровадження, що не тільки обмежить вплив цих стимулів на інвестицій, а може й зовсім негативно вплинути на їх приток.

Однак адміністративний потенціал також характеризує й рівень ризиків політичного втручання та бюрократії в країні. Їх високий рівень створює значні перешкоди для успішного впровадження податкових стимулів, підриваючи їх ефективність.

Умовно найменш впливовим, однак одним із основних політекономічних факторів є громадська думка. Вона може бути охарактеризована як сукупність індивідуальних поглядів, ставлень і переконань щодо певної теми, висловлених значною частиною спільноти [26]. Погляди громадськості на використання податкових стимулів для залучення інвестицій також можуть впливати на результати інвестиційного регулювання та стимулювання, навіть якщо вони не є кінцевими бенефіціарами й прямо зацікавленими особами, як стейкхолдери. Податкові пільги, як правило, складаються з непрозорих витрат, що ускладнює їх оцінку та збільшує соціальні витрати, применшуючи вплив з точки зору втрачених доходів. Крім того, така непрозорість, на додаток до відсутності агрегованих фінансових звітів державних інституцій щодо застосування податкових стимулів, послаблює контроль громадян над діями урядом, маскуючи ключові його частини розподілу видатків і перенесення податкового тягаря всередині суспільства. А тому, коли податкові витрати не опубліковані, не передбачені в бюджеті та не визначені кількісно, громадськості, надто тій частині, що не є добре економічно обізнаною та не в повній мірі розуміє суть тих чи інших податкових стимулів, необхідність та методи застосування, важко оцінити їх ефективність.

Це провокує незгоду суспільства із рішеннями. Опозиція громадськості до політики може призвести до тиску на політиків з метою обмеження їх використання, тоді як підтримка – спонукатиме до розширення їх застосування. Суспільне судження також може впливати на легітимність податкових стимулів, а сприйняття справедливості та прозорості в свою чергу позначатиметься на ступені громадської підтримки. Саме тому, уряди, які

занепокоєні реакцією своїх громадян, менш схильні до впровадження політики, яка може вважатися несправедливою або шкідливою для громадськості.

Окрім вищезгаданих аспектів, деякі науковці трактують це поняття через призму поведінки та інтересів інвестора. Такий підхід пояснює, чому у визначенні наголос, зазвичай, робиться на позитивних наслідках стимулювання для платників податків. Зокрема науковець Подмарьов О.Ю. надає таке визначення: «комплекс цілеспрямованих дій з приводу встановлення в податковому законодавстві й реальному наданню податкових пільг та інших заходів податкового характеру, що покращують майнове або економічне становище окремих платників податків та зборів для створення економічної зацікавленості здійснення ними інвестиційної діяльності» [24, с. 69]. Податкове стимулювання - одна з важливих функцій податкового регулювання, основне призначення якої - економічно впливати на учасників інвестиційних процесів з метою їх активізації як учасників певних економічних відносин та забезпечення їхнього стабільного розвитку. Однак воно може також бути дещо «дорогим» і призводити до непередбачуваних наслідків, зважаючи на те, що запровадження та використання різних інструментів не є виключно економічним рішенням, але й містить в собі певну політичну складову. Саме тому, врахування політекономічних факторів, надто думки та пропозиції зацікавлених сторін-стейкхолдерів, є надзвичайно важливим при розробці та впровадженні політики податкових стимулів.

Адже використання значно піддається якраз впливу стейкхолдерів, оскільки основною ціллю податкового стимулювання є активізація і приваблення, в першу чергу, якомога більшої кількості саме українських інвесторів, що провадять свою діяльність в межах нашої країни та тих, хто з різних причин був змушений виїхати закордон, а вже потім іноземних для уникнення відтоку вітчизняного капіталу та заохочення інвестування міграційного капіталу українських заробітчан. Однак в той же ж час будь-яке

втручання ззовні та вплив на регулювання процесу та його стимулювання потребує ретельного нагляду задля уникнення маніпуляцій та неправомірних дій для забезпечення якісних гарантій рівності всіх гравців в рамках інвестиційних можливості та їх законодавчого й регулюючого супроводу.

1.2. Податкові інструменти регулювання економіки

Створення сприятливих умов для провадження безнастанної активної фінансово-господарської діяльності суб'єктів економіки та забезпечення економічного росту - пріоритетні задачі сучасної державної податкової політики. Соціально-економічний розвиток держави прямо пов'язаний з рівнем конкурентоздатності національної економіки, що формується, в тому числі, на основі ефективної. Саме тому для досягнення цілей податкової політики використовується широкий спектр інструментів. Науковці виділяються різні класифікації інструментів, беручи до уваги їх окремі аспекти та різноманітні критерії. В наведена класифікація інструментів податкового впливу на економіку, в тому числі й на ІД, розглянута через призму загальних засад оподаткування та «виключень» з них.

Науковець окремо виділяє інструментарій податкового впливу та основні інструменти, пов'язуючи їх з основними напрямками її активізації. При цьому вважаємо, що така класифікація містить окремі недоліки. Зокрема, до переліку не включені всі можливі інструменти, а, отже, вона не охоплює весь їхній спектр і є неповною. Також спірним є поділ на інструментарій та інструменти. Подібний підхід може спричинити непорозуміння при використанні цієї класифікації паралельно з іншими.

Найбільш детальну, на наш погляд, класифікацію всіх інструментів сформулювали в своїх роботах Цуркан І.М. та Герасимова І.Ю [65]. Тому приділимо їй більшу увагу. Не єдиним, але найбільш дієвим інструментом є податкова пільга. Це інструмент прямої дії на суб'єктів, які в результаті її

застосування отримують в своє розпорядження додаткові кошти. Найпопулярнішою податковою пільгою є зниження ставки податку, яка передбачатиме зменшення ставки одного або кількох податків на певну кількість відсотків.

Важливо відзначити, що між ставкою податку та інвестиційною активністю суб'єктів господарювання існує тісний взаємозв'язок. Зокрема, збільшення ставки податку призводить до помітного збільшення надходжень до бюджету, а, отже, веде й до зникнення у інвесторів стимулів для подальшого провадження. Саме тому науковці відзначають, що не потрібно знижувати ставки податків, що охоплюють всіх платників податків, а застосовувати різноманітні системи ставок, наприклад, їх диференціацію. За її допомогою для кожної окремої групи платників податків буде встановлена своя ставка, що раціонально оподаткуватиме всі активи та допомагатиме державі контролювати розвиток в тому напрямку, який їй потрібен. Серед найвідоміших прикладів застосування цього інструменту можна виділити такі: зниження ставки податку на прибуток, ПДВ, митних податків і зборів, податку на майно, податку на доходи в іноземній валюті, податку на фонд заробітної плати та соціальних внесків тощо.

Наступним інструментом є звільнення від сплати податків. Здебільшого воно застосовується щодо виробництва соціально важливих товарів і послуг (ліки, освіта тощо), а також товарів на експорт. В більшій частині випадків цей інструмент застосовують щодо ПДВ.

Паралельно з попереднім податковим інструментом діють податкові канікули - звільнення окремих категорій платників від їх сплати лише на певний період часу. Переважно ця пільга надається новоствореним підприємствам, особливо стартапам, які створюють нові технології або функціонують в малорозвинутих, але важливих галузях. На практиці така пільга пролонгується в часі за допомогою зниження ставки оподаткування на наступні періоди. Досить цікавою є пільга на податок на приріст капіталу. Її

суть полягає в тому, що, чим довше інвестор володіє активами, тим більшою буде ставка податку для нього.

При цьому оподаткування активів, якими інвестор володіє менше року, відбувається не тільки за звичайною, а часто й за заниженою ставкою. Широковживаним інструментом є також надання підьги на реінвестування, основна мета якої - стимулювати повторне інвестування в основний капітал, а, отже й сприяти розширенню виробництва. В економічно розвинутих країнах ставки податку на прибуток досить високі, однак, вони стосуються лише виведеного капіталу, а та частина прибутку, яка спрямовується на інвестиції у нові основні засоби та нематеріальні активи, оподатковується за значно нижчою ставкою. Таким чином задовольняються цілі обох сторін: підприємства сплачують менший розмір податку, при цьому активно розвиваючись, а держава забезпечує свій економічний розвиток і ріст ВВП.

Інвестиційний податковий кредит вважається одним з найбільш перспективних інструментів. Він являє собою обернену форму бюджетного фінансування на умовах поверненості, терміновості та платності й передбачає відстрочення сплати податків на певний період. Протягом цього часу платник звільняється від їх сплати із зобов'язанням у подальшому виплатити поетапно суму податкового кредиту й нараховані відсотки. Механізм застосування цього інструменту передбачає додаткове надходження податків у кінцевому результаті через загальне зростання прибутку, отриманого внаслідок реалізації проєкту. Такі кредити здебільшого надають терміном до п'яти років. Вони орієнтовані на реалізацію великих проєктів: інвестиційні проєкти, розробку перспективних родовищ природних ресурсів, придбання майна тощо. Ще одним інструментом є інвестиційна надбавка.

Вона дозволяє зменшувати нарахований податок на прибуток на величину, що дорівнює питомій вазі інвестицій у структурі загальних витрат підприємства. Сьогодні виділяють два види відсотків, що застосовуються по відношенню до обсягу інвестицій: регулярний - пропорційний обсягу

залучених інвестицій до витрат підприємства та інкрементальний, коли враховується приріст інвестицій тільки за певний період часу. Для суб'єктів господарювання використання інвестиційної надбавки є чудовою змогою додавати цю частину коштів, вирахованих із податкового зобов'язання, до своїх амортизаційних відрахувань.

До основних інструментів також належить прискорена амортизація, що дозволяє списувати вартість активів швидше, ніж це передбачено нормами економічної амортизації. Не менш важливий інструмент податкового стимулювання - спрощення системи обліку та звітності й спеціальні податкові режими, які дозволяють державі вибірково впливати на розвиток окремих економічних суб'єктів або певних районів у відповідності із затвердженими напрямками реалізації соціально-економічної політики. Сюди належить створення спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку. Серед додаткових інструментів також варто виділити віднесення збитків на майбутні періоди, тобто перенесення збитків за поточний звітний період на прибуток майбутніх періодів, для зменшення розміру податкового зобов'язання інвестора, а отже, й розміру бази оподаткування.

Перелік вищезгаданих інструментів не є сталим, а тому цілком можлива поява нових. Однак потрібно враховувати, що серед стимулюючих податкових інструментів зустрічаються також нестимулюючі, які надаються окремим юридичним і фізичним особам незалежно від цілі та напрямку їх використання. Практики зазначають, що необхідно поступово скасовувати останні й активніше використовувати перші для стимулювання залучення інвестицій. Всі інструменти податкового стимулювання впливають на по-різному, залежно від обраної економічної політики, цілей і задач. Важливо розуміти, що, незважаючи на рівень ефективності кожного інструмента окремо, їх переваги та недоліки, сукупний хороший результат можна отримати тільки при паралельному застосуванні широкого спектру інструментів з їх диференціацією для певних груп платників податків.

Отже, поняття може трактуватися по-різному, зважаючи на аспекти, які беруть за основу при формулюванні визначення. Однак суть залишається незмінною. Це діяльність, пов'язана з вкладанням коштів у певний об'єкт з метою отримання прибутків через визначений час. Навіть будучи безпосередніми інвесторами, органи влади завжди повинні діяти з погляду загальнонаціональних інтересів або окремих їх складових. А тому необхідною є активізація фінансової політики, у тому числі й засобами фіскального характеру. Для стимулювання використовують різноманітні податкові інструменти.

Узагальнюючи, варто зауважити, що всі інструменти діють через зміну або диференціацію податкової ставки, бази оподаткування, об'єктів або суб'єктів, коригування джерел і термінів сплати податків, спрощення механізму оподаткування та ведення податкової звітності тощо. Розглянуті вище інструменти не єдині, що застосовують у світовій практиці. Серед них найбільш поширені податкові пільги.

Висновки до розділу 1

У першому розділі магістерської кваліфікаційної роботи ґрунтовно досліджено теоретико-методологічні засади податкового регулювання як одного з ключових інструментів державного впливу на соціально-економічний розвиток країни. Узагальнення наукових підходів вітчизняних і зарубіжних

учених дозволило уточнити економічну сутність податкового регулювання та визначити його роль у формуванні сприятливого інституційного середовища для розвитку національної економіки.

У ході дослідження встановлено, що інструменти податкового регулювання є складовою податкової політики держави та охоплюють систему податкових ставок, пільг, преференцій, спеціальних режимів оподаткування, а також механізмів адміністрування податків. Їх застосування спрямоване на стимулювання інвестиційної активності, підтримку пріоритетних галузей економіки, забезпечення фіскальної стабільності та збалансування бюджетної системи.

Проаналізовано основні класифікаційні підходи до інструментів податкового регулювання, що дало змогу систематизувати їх за характером впливу, цільовим призначенням та сферою застосування. Обґрунтовано, що ефективність використання інструментів податкового регулювання залежить не лише від їх кількісних параметрів, а й від якості податкового законодавства, рівня податкового адміністрування та загального економічного середовища.

Окрему увагу приділено аналізу нормативно-правового забезпечення податкового регулювання в Україні, яке формує правові рамки застосування відповідних інструментів. Виявлено, що часті зміни податкового законодавства та недостатня стабільність податкових норм негативно впливають на прогнозованість податкової системи та знижують регуляторний потенціал податків.

Отже, результати першого розділу створюють теоретичне підґрунтя для подальшої оцінки ефективності інструментів податкового регулювання в Україні, що буде здійснено в наступних розділах магістерської роботи, а також для розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів їх застосування.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

2.1. Характеристика чинних алгоритмів застосування інструментів податкового стимулювання економіки в Україні

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року всі публічні державні реєстри були закриті для забезпечення національної безпеки, що значно ускладнило пошук даних. Окрім цього, дослідження економічного стану застосування виключно за останні 3 роки (2020-2022 роки) вважаємо неефективним й недостатньо інформативним, адже це період активного розвитку пандемії COVID-19 та війни проти України, що в свою чергу значно вплинуло на економічну діяльність в країні, а, отже, й на обсяги та види наданих податкових стимулів. Відповідно, аналіз лише цього періоду не демонструє цілісну картину застосування інструментів податкового стимулювання ІД та не дозволяє в повній мірі визначити проблеми даної сфери, що формувалися протягом десятиліть.

Саме тому, пропонуємо проаналізувати результати використання упродовж 2022-2024 років, порівнюючи їх із наслідками змін запровадженими у воєнний період, щоб в подальшому можна було сформулювати виважені рекомендації для реформації системи податкового стимулювання інвестиційної діяльності в Україні під час післявоєнної відбудови. Вітчизняна практика містить приклади територіального, галузевого, індивідуального підходів до застосування його інструментів. Бажаючи створити «найкращі умови для залучення іноземних інвестицій» [31], уряд почав реформування суті та алгоритму дії існуючих податкових стимулів.

Серед них найбільшим потенціалом, вважаємо, характеризуються такі:

1. Індустріальні парки (ІП). Україна має значні ресурси для створення розгалуженої мережі ІП, зокрема й шляхом відновлення господарської

діяльності на старій виробничій інфраструктурі, лише із застосуванням новітніх технологій. До податкових стимулів для резидентів ІП належать такі: «звільнення від податку на прибуток на 10 років за умови його реінвестування в розвиток інвестиційного проєкту; звільнення від оподаткування ПДВ нового обладнання ввезеного для власного використання» [30].

Окрім цього, надається автономія у питаннях земельного податку та орендної плати за землі державної та комунальної власності. Проте цих стимулів недостатньо: ІП в Україні «знаходяться фактично у «зародковому» стані, розвиваються «кількісно», а не «якісно» [12, с. 347]. Станом на січень 2022 року було зареєстровано 52 індустріальних парків, але лише чотири з них були якісними індустріальними об'єктами, які дійсно мали резидентів з реально працюючими підприємствами та заводами: індустріальний парк «Біла Церква» (Київська обл.), індустріальний парк «Соломоново» (Закарпатська обл.), Вінницький індустріальний парк та індустріальний парк «Коростень» (Житомирська обл.). Впродовж 2022 року було створено 14 нових індустріальних парків, однак до Реєстру було включено лише 9, з яких 4 ІП було засновано та подано на реєстрацію ще в 2022-2025 роках [36]. Окрім цього, станом на січень 2023 року дев'ять потенційних індустріальних парків ще не уклали договори, передбачені Законом України «Про індустріальні парки», що засвідчують створення та функціонування ІП, які повинні бути підписані протягом двох років з моменту прийняття рішення даного рішення [36]. Також в 2022 році ІП «Олександрія» був виключений з державного реєстру ІП України [26].

Станом на сьогодні в Україні зареєстровано 60 індустріальних парків, з яких реально працюючими є лише 9, де наявні активно функціонуючі заводи [4]. Поточна ситуація на ринку індустріальних парків в Україні.

Варто також зазначити, що ІІ досить нерівномірно розташовані на території України. Зокрема, «лідерами за кількістю зареєстрованих індустриальних парків є Київська (12 парків) та Львівська (11 парків) області».

При цьому в п'яти областях (Чернігівській, Харківській, Херсонській, Запорізькій та Кіровоградській області) нашої країни немає жодного індустриального парку [24]. Згідно з інформацією, опублікованою Міністерством економіки України, у 2022 році учасниками та іншими суб'єктами індустриальних парків було залучено інвестицій на суму близько 7,5 млн грн, а загалом від початку практики заснування ІІ – понад 460,5 млн грн [36]. 2. Індивідуальний інвестиційний супровід у рамках реалізації Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями» [18] (так званий закон про «інвестнянь»).

Згідно із первинною задумкою держава мала б надавати інвесторам підтримку в обсязі до 30% від загальної вартості інвестиційного проєкту у формі податкових пільг у рамках реалізації однієї з двох схем:

1) звільнення від сплати ПДВ за імпортні товари до 1 січня 2035 року та податку на прибуток на п'ять років з дати введення в експлуатацію об'єкта, що був побудований в рамках інвестиційного проєкту; також на розсуд ОМС віддано питання щодо розміру та обов'язковості сплати земельного податку;

2) звільнення від оподаткування митом переліку обладнання, затвердженого урядом, що ввозитиме інвестор під час реалізації інвестпроєкту. Однак, фінансово-економічне обґрунтування доцільності ухвалення таких податкових пільг, а також пропозиції щодо зменшення витрат або джерел додаткових надходжень до державного бюджету для його збалансування були відсутні [31]. Станом на вересень 2022 року, в рамках реалізації цього закону, UkraineInvest отримав запити від 23 інвесторів із потенційними інвестиціями на суму 2 млрд дол США [21].

Втім, згідно з останніми оцінками експертів, закон про «інвестнянь» насправді виявився неієздатним, оскільки «станом на середину лютого 2023 року реальний обсяг залучених інвестицій дорівнює «нулю»» [55]. Проте важко визначити однозначну причину цього провалу: «чи то неієвість передбачених механізмів, чи то недостатня привабливість «пряників» державної підтримки, чи то невдалий таймінг – розпал пандемії, економічна криза, згущування хмар над східними кордонами України» [2].

Саме з цієї причини 19 жовтня 2022 року Кабінет Міністрів України ініціював законопроект №8138 для внесення змін до ЗУ «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні», який був прийнятий 10 квітня 2023 року [2]. Даний проект пропонує п'ять кластерів вдосконалень до першої версії закону. Перш за все, це зменшення вимог щодо розміру значних інвестицій (з 20 до 12 млн євро) та кількості обов'язкових новостворених робочих місць (з 80 до 50) під час реалізації інвестиційного проекту [2].

Це дозволить залучати не тільки великі, але й середні підприємства до інвестиційного процесу. Друга зміна стосується таймінгу укладення певних договорів та внесення інвестованих коштів. Зокрема, інвестор може починати реалізацію свого проекту за 12 місяців до офіційного підписання спеціального інвестиційного договору та власне внесення інвестиційних коштів на здійснення передпроектних робіт, тобто це підготовка перед-кошторисної документації, купівля земельної ділянки тощо. Більше того, введені зміни дають право інвестору вносити не більше 25% від загального розміру значних інвестицій [38].

Наступна реформація пов'язана із можливістю доопрацювання пакету документів ТЕО протягом 15 днів після їх подачі заявником та дозвіл на проведення переговорів щодо певних особливостей та умов спеціального інвестиційного договору терміном до двох місяців [38]. Значною зміною є

також запровадження «часткової компенсації вартості будівництва об'єктів суміжної інфраструктури» [2] та розширення сфер реалізації інвестиційного проекту.

Зокрема, нині інвестори можуть також реалізувати проекти в сфері «інформації та електронних комунікацій, виробництва енергоефективних будівельних матеріалів, кліматичного обладнання та систем опалення, вентиляції, кондиціонування, гарячого водопостачання, а також на операції з нерухомим майном» [38].

В його рамках інвестори отримали податкові преференції в таких галузях: - літакобудівна [17]: протягом 2022 – 2024 рр. найбільша сума податкових пільг із загальної 3450,2 млн грн припадає на податок на прибуток – 64,3%, частка пільг з ПДВ - 24,3%, із земельного податку – 11,4% (Додаток Ж). За рахунок вивільнених коштів суб'єкти літакобудування змогли технічно та технологічно модернізувати свої підприємства, що дозволило скоротити виробничі витрати й збільшити обсяг реалізованої продукції. Проте при застосуванні податкових пільг у цій галузі увага більше зосереджена на проміжних результатах, ніж на основних цілях.

Тому державна підтримка літакобудівної галузі носить більше стабілізаційний характер, ніж розвивальний, і потребує розширення [18]; - паливна [45] – одна з найбільш стимульованих в Україні. Хоча три з шести пільг, пов'язаних з податком на прибуток, у період 2022-2025 років узагалі не застосовувалися. Також виявлені серйозні недоліки в обліку та застосуванні податкових пільг, тобто є підстави сумніватися в повноті й достовірності зазначених сум, а також правомірності надання податкових пільг [13]. Пільги з акцизного податку (98,4% загального обсягу державної підтримки галузі) не виконують своєї стимулюючої функції, є малоефективними й не забезпечують досягнення мети, поставленої при їх запровадженні [13]; - кінематографічна [29]: загальна сума наданих податкових пільг за 6 років - 2,2 млрд грн.

Незважаючи на щорічну мінливість розмірів податкової підтримки, стимулювання розвитку галузі кіно було досить результативним (створено 206 завершених фільмів, із середньою вартістю 19,9 млн грн кожен для держави, частина з яких була відзначена на міжнародних фестивалях та конкурсах); 24 - космічна [49] – одна з найменш стимульованих з погляду наданих податкових пільг – 998,74 млн грн протягом 2022–2024 рр. Серед них 94,8% - це пільги з плати за землю (Додаток К). Професор Соколовська А.М. пропонує визначати результативність наданих пільг космічній галузі за допомогою їх фіскальної ефективності, тобто за показником співвідношення податків, сплачених до бюджету, до суми отриманих податкових пільг.

Протягом аналізованого періоду даний показник досить сильно коливався від найнижчого – 9,84 грн до найвищого – 23,9 грн із середнім значення в 14,65 грн на кожну гривню наданих пільг. Таке розвитку галузі сприяло тому, що «на кожну гривню державних коштів, наданих у прямій і непрямій формах, у розвиток галузі було залучено 3 грн інших фінансових ресурсів» [16, с. 51]. Не менш важливим при характеристиці інструментів є й територіальний аспект. В цьому випадку йдеться про рівень автономії в ухваленні рішень щодо інвестиційної політики. Безсумнівно, загальна стратегія розвитку уряду та є необхідною, оскільки вона охоплює всю ситуацію й координує всіх гравців на ринку так, щоб досягти стратегічних цілей. Однак в питанні стимулювання ліпше надавати більше повноважень саме, залишаючи лише контролюючу та регулюючу функції. Розробляють політику стимулювання, базуючись на особливостях розвитку власного регіону та його фінансових потребах.

Залучення інвестиційних коштів - це не лише нові можливості для місцевого оподаткування в контексті зростання обсягу податкових надходжень, але й вирішення різноманітних соціальних проблем громад. Зокрема, поліпшення або ж навіть відновлення загального рівня розвитку територій у порівнянні з іншими через розбудову виробничої, транспортної та

соціальної інфраструктури - один з вагомих чинників залучення нових інвесторів. Навіть більше, ці два елементи взаємопов'язані, й розвиток першого прямо призведе до активізації другого та навпаки. Зауважимо, аналогічно відбудеться і при протилежній, негативній, тенденції розвитку.

Отже, незважаючи на певні успіхи в застосуванні окремих алгоритмів застосуванні інструментів, варто відмітити їх очевидні недоліки:

- 1) слабка варіативність стимулів, спрямованих на заохочення;
- 2) дискримінуючий підхід до надання податкових пільг;
- 3) низький рівень теоретико-методологічної та аналітичної обґрунтованості застосування тих чи інших інструментів;
- 4) непрозорість - відсутність усіх даних щодо наданих і отриманих розмірів податкових пільг в архівах ДПС.

По митних платежах такою інформацією ліпше володіють митні органи. Це вказує на неналежне ставлення до податкових витрат, яке в подальшому спричиняє заниження як загального обсягу наданих податкових пільг, так і втрат доходів державного бюджету [23], відповідно, ставить під сумнів необхідність загалом.

5) відсутність перманентного публічного звітування про суми наданих пільг та їх отримувачів, що дозволяє маніпулювати інструментами для вигоди окремих осіб.

2.2. Оцінка результативності використання інструментів податкового стимулювання економіки в Україні

Оцінювання результативності використання інструментів, на жаль, обмежене відсутністю єдиних агрегованих даних щодо їх надання й використання. Один з небагатьох інструментів, які можна розглянути через цифрову призму, - це податкові пільги. Аналіз положень Довідника податкових пільг №116/1 та № 116/2 [16], чинного станом на 30 травня 2023 року, дозволяє стверджувати, що сьогодні інвестори в Україні можуть претендувати на стимулювання з таких платежів: податок на прибуток, податок на додану вартість (далі – ПДВ), акцизний податок, податок на 26 нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, плата за землю, а також (у виняткових випадках) податок на доходи фізичних осіб.

При цьому найбільш уживаними інструментами залишаються: диференціація (зниження) ставок, пільгове оподаткування дивідендів, податкова знижка, прискорена амортизація, відстрочення сплати податкових зобов'язань, перенесення збитків, податкові угоди з іншими країнами. Протягом 2022–2025 рр. обсяг наданих податкових пільг збільшився майже в два рази (рис. 2.1).

Проаналізувавши суми пільг у розрізі податків, констатуємо, що сума інших пільг значно вище суми пільг, що є втратами бюджету. Найбільший обсяг податкових пільг за результатами 2024 року було надано з ПДВ – 46,2%, за ними - пільги з податку на прибуток (26%). Частка податкових пільг з акцизного податку вітчизняних й імпортованих товарів і податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, - 16,9%, 7,6% та 3,1%, відповідно; з решти податків - 0,2%. Сьогодні в Україні діє 267 податкових пільг, що на 26 пільг ніж на період січня 2022 року (Додаток М). Протягом останніх 15 місяців відбулися такі зміни: було скасовано пільги, введені КМУ під час пандемії Covid-19, збільшено кількість діючих пільг на найближчі кілька років або ж подано їх у новій редакції, а також запроваджено нові спеціальні пільги, що діятимуть упродовж всього періоду воєнного стану та проведення АТО/ООС або ж для підтримки реалізації конкретного проекту.

Окрім цього, згідно з Довідником 116/2 вісім пільг по сплаті за землю, що відносять до категорії «Інші податкові пільги» та були чинними безстроково, будуть вилучені надалі, оскільки положення базової законодавчої статті більше не передбачає встановлення таких податкових стимулів. Незважаючи на наявність затвердженого їх переліку, проведений нами аналіз вказує на відсутність єдиної цілісної системи стимулювання ІД за допомогою податкових інструментів. Як правило, вони застосовуються в окремих випадках залежно від низки різноманітних чинників. Такий підхід не тільки дискримінує інвесторів і зменшує кількість бажаючих спрямувати 27 власні кошти на розвиток національної економіки, а взагалі нівелює будь-який результат від їх використання. Зокрема, це пояснює відсутність залежності між розмірами податкових пільг та інвестицій, які отримали підприємства конкретної галузі (табл. 2.1).

Рік	Інші пільги	Втрати бюджету	Загальна сума пільг
2020	295,4	46,1	341,5
2021	310,2	48,7	358,9
2022	278,6	41,9	320,5
2023	310,8	44,3	346,1
2024	325,9	47,6	373,5
2025	348,7	50,2	398,9

Джерело: [17, с. 11].

Табл. 2.1. Загальний обсяг наданих податкових пільг у 2022-2024 рр., млрд грн

Джерело: [31].

Рис. 2.2. Галузеві показники інвестування та отримання податкових пільг в Україні в 2021-2023 рр., млн. дол. США

Загалом оцінюючи ситуацію, яка склалася в Україні, відмітимо 7,65 млрд. дол. США – обсяг податкових пільг, отриманих інвесторами протягом 2021– 2023 рр. Однак, на жаль, жодної кореляції між розмірами ПІІ і наданих інвесторам податкових пільг не спостерігалось.

Оцінюючи економічні та податкові заходи уряду та Верховної Ради, можемо виділити три основні етапи податкової політики в Україні (табл. 2.2).

Така ситуація зумовлена неможливістю компенсувати поганий інвестиційний клімат в Україні, спричинений структурними проблемами (відсутність верховенства права, високий рівень корупції, можливі різкі зміни в політиці уряду тощо), тільки податковими пільгами. Тому, вважаємо, що від застосування чинних інструментів держава втрачає більше, ніж отримує.

Так, «необґрунтований підхід до надання податкових пільг» [17, с. 11] – одна з причин майже п'ятикратного зростання розміру дефіциту державного бюджету України за останні кілька років. Центр аналізу публічних фінансів і публічного управління оприлюднив ще більші цифри: у період 2021- 2024 рр. «Державний бюджет України через надання податкових пільг суб'єктам

господарювання недоотримав 776,8 млрд грн податкових надходжень, місцеві бюджети – 49,9 млрд грн у цінах 2019 року» [14].

Таблиця 2.1

Основні етапи податкової політики в Україні за період воєнного стану

Етап	Характеристика
I етап (лютий 2022-липень 2023) «Лібералізація податкової політики: зниження податкового тиску»	З початком воєнного стану в Україні було прийнято низку змін до Податкового кодексу України, що врегулювали порядок ввезення гуманітарних товарів та благодійної допомоги, а також знизили податкове навантаження на підприємницьку діяльність.
II етап (серпень 2023- досі) «Згортання політики лібералізації»	Після деякої стабілізації економіки України, задля забезпечення зростання надходжень до державного та місцевих бюджетів, було відмінено податкові «послаблення» воєнного стану.
III етап (розпочнеться після завершення воєнного стану) «Податкова реформа: стимулювання економіки»	Відповідно до угоди про асоціацію з ЄС в Україні необхідно адаптувати українське податкове законодавство до європейських вимог, а також провести ґрунтовну податкову реформу, яка б дозволила створити сприятливі умови для ведення бізнесу та залучення інвестицій.

Основною метою інвестиційної діяльності безумовно є орієнтація на капітальні нововведення та сталий розвиток, однак в нинішніх умовах постійної нестабільності й форс-мажору це практично неможливо. З іншого

2.53 1.18 0.98 1.31 1.65 -0.46 3.81 3.69 4.45 5.86 2022 2023 2024 2025.

Податкова пільга, Прямі іноземні інвестиції в Україну боку, в якості інвестиції варто розглядати не лише деякі великі проекти будівництва або схожу діяльність, а також й певні проекти, які зорієнтовані на підтримання

життєдіяльності України, наприклад ті, що стосуються енергетики нашої країни, навіть якщо це міні-програми. Активне сприяння такому ряду інвестиційних проектів демонструє й уряд через запровадження низки тимчасових податкових пільг різного терміну для їх розвитку.

Одним із таких податкових стимулів є пільга на ввезення генераторів. 13 грудня 2022 року ВРУ скасувала положення щодо сплати ПДВ і ввізного мита імпортованих генераторів й деякого іншого обладнання, яке є критично важливим для здійснення електрогенераторних установок. Дана норма діяла до 1 травня 2023 року [26]. Серед переліку іншого обладнання, який підпадав під дану податкову пільгу, також були й системи Starlink, які забезпечують супутниковий доступ в інтернет та є стратегічно важливим не лише для забезпечення достатнього рівня життєдіяльності, але й виконання різноманітних військових завдань для оборони країни [29].

Дуже важливим аспектом, передбаченим умовами даного податкового стимулу, є звільнення технічної допомоги від міжнародної організації Energy Community при ввезенні обладнання для відновлення і ремонту інфраструктури енергопостачання нашої країни [26]. Значною проблемою української економіки є велика частка участі держави (близько 65-75%) в перерозподілі ВВП, тоді як приватний бізнес складає не більше 55% в порівнянні із середнім показником в 70% розвинутих європейських країн [4]. І за оцінками експертів це найкращий показник ще довоєнного періоду, а нині ця тривожна динаміка лише погіршується, що свідчить про значну втрату підприємницького капіталу нашою країною з різних причин: необхідність вийхати закордон, неможливість провадити свою діяльність через втрату/значні пошкодження обладнання або ж перебування на окупованих територіях, або вимушеність закрити підприємство через нездатність покрити свої витрати тощо.

Згідно із статистичними даними станом на грудень 2022 року близько 20% українських підприємців вийхали за межі України. З них кожен п'ятий вимушений переселенець був ФОПом, що дозволяє зробити висновок, що

протягом 2022 року нашу країну покинули 0,35 млн ФОПів. Останні прогнози експертів зазначають, що якщо така тенденція збережеться й в 2023 році та ще близько 15-20%, тобто 1-1,5 млн осіб, економічно активного населення України змінить місце свого проживання, то відновлення рівня ВВП до його довоєнного стану буде неможливим [4].

Тож активне стимулювання розвитку індустріальних парків є надзвичайно важливим для збереження хороших темпів вітчизняної економічної діяльності. Адже лише 10 ІП з територією 15-20 га, яка може вмістити приблизно 10 середніх заводів, створивши 100-500 нових робочих місць, забезпечить зростання українського експорту на 3-4%, а 100 таких працюючих ІП – 15-20%, що безперечно позитивно змінює поточний економічний ландшафт нашої країни [4]. Саме тому, для підтримки роботи ІП під час воєнного стану в червні минулого року ВРУ запровадила кілька нових податкових пільг. Зокрема, це: • звільнення імпортованого нового обладнання та комплектуючих від оподаткування ПДВ та ввізним митом. Однак на таке устаткування накладається заборона передачі в оренду, лізинг або користування третім особам [9].

Окрім цього, якщо протягом наступних 5 років з моменту ввезення такого «пільгового» оснащення власник вирішить продати його або достроково втратить свій статус учасника ІП, то буде змушений заплатити не тільки мито, але й додаткову пеню [7]. • звільнення від сплати податку на прибуток протягом 10 років за умови, що весь прибуток реінвестується в розвиток ІП, а дивіденди не нараховуються й не виплачуються акціонерам. У разі невикористання коштів на розбудову та піднесення учасник ІП може бути позбавлений цього статусу. Також 31 важливим є те, що ІП мають право на отримання такої податкової пільги лише в тому випадку якщо підприємство працює виключно на території ІП [7]. • надання ОМС повноважень самостійно встановлювати пільгові ставки за двох податків: податок на нерухомість та плата за землю [9].

Якщо оцінювати рентабельність індустріальних парків на даний момент, то можна сказати, що вони майже зовсім не окупуються, а тому введені пільги мають допомогти не тільки у підвищенні зацікавленості до діяльності ПП, але також і покращити їх фінансовий стан. Адже «краще спрямувати зусилля уряду й парламенту на спрощення адміністрування податків та, наприклад, легше підключення до електромереж, що бізнес вважає відчутною перепорою для розвитку» [9]. Звісно поруч із двома пакетами нововведених податкових пільг було запроваджено ще й низку інших. Зокрема, це зміна умов переходу, перебування та подання звітності на спрощеній системі оподаткування, наприклад податок 2% (5% для ФОПів III групи) від обороту замість сплати податку на прибуток та ПДВ, умов сплати рентних платежів на природній газ, звільнення від екологічного податку й податку на землю та/або орендної плати для визначених земель, пільгове оподаткування пального та введення податкових пільг з гуманітарної та благодійної допомоги тощо. Всі вищезгадані податкові стимули є безсумнівно дуже важливими для підтримки українського бізнесу, однак вони не застосовуються для прямого стимулювання, а можуть служити лише певним допоміжним елементом.

Саме тому не вважаємо за потрібне їх деталізувати та аналізувати. Отже, зважаючи на високу актуальність активного використання інструментів в Україні вже почався процес їх реформування для досягнення поставлених цілей. Для України створення індустріальних парків є новим досвідом, однак при достатній підтримці та стимулювання з боку держави, особливо в комплекті з законом про «інвестнянь», вони можуть перетворитися на сильні «магніти», що притягуватимуть іноземних інвесторів в Україну, забезпечать ріст конкурентоспроможності економіки країни та 32 створення сотень нових робочих місць, що зменшать кількість українських трудових емігрантів.

Однак, не завжди застосування інструментів є вдалим, зокрема у двох з чотирьох проаналізованих галузях надання податкових пільг не принесло очікуваного результату. Важливу роль в активізації відіграють, але в нинішній

ситуації вони не можуть ефективно виконувати свої функції. Тому їм потрібно надати більше автономії. В такому випадку зможуть самостійно розробляти власні ефективні стратегії інвестиційної політики, що безперечно матиме вплив на потенційних інвесторів. Потрібно приділити більшу увагу залученню саме іноземних інвестицій, а також активізації заощаджень громадян. Стале зростання суми наданих податкових пільг не тільки не допомагає, а в деяких випадках навіть шкодить, що виражається у збільшенні втрат державного бюджету. Кореляція між галузевим розподілом податкових пільг і ростом обсягу інвестицій відсутня.

Загалом можна виділи низку недоліків сучасної вітчизняної системи стимулювання. Зокрема, це відсутність цільної системи використання інструментів, їх обмеженість, відсутність стимулювання інвесторів-фізичних осіб, певний дискримінуючий підхід при виборів суб'єктів податкових стимулів, неналежне ставлення до обліку, контролю та звітування використання податкових пільг та інші.

Висновки до розділу 2.

У другому розділі магістерської кваліфікаційної роботи здійснено комплексний аналіз сучасного стану застосування інструментів податкового регулювання в Україні та оцінено їх ефективність у контексті стимулювання інвестиційної та економічної активності. Дослідження показало, що податкове регулювання залишається одним із ключових інструментів державної фінансової політики, проте його практична результативність є обмеженою.

У ході аналізу чинних алгоритмів застосування інструментів податкового регулювання встановлено, що в Україні переважає фрагментарний і несистемний підхід до їх використання. Податкові пільги та преференції надаються переважно вибірково, без чіткої прив'язки до

стратегічних цілей соціально-економічного розвитку та без належної оцінки їх фінансових і економічних наслідків.

Оцінка динаміки податкових надходжень і показників інвестиційної активності засвідчила відсутність прямої кореляції між обсягами наданих податкових стимулів та реальним зростанням інвестицій в економіку України. У багатьох випадках значні втрати бюджетних доходів не супроводжувалися адекватними позитивними структурними змінами, що свідчить про низьку ефективність окремих інструментів податкового регулювання.

Виявлено, що на ефективність податкового регулювання суттєво впливають інституційні та адміністративні чинники, зокрема нестабільність податкового законодавства, складність процедур адміністрування податків, високий рівень корупційних ризиків та недостатній адміністративний потенціал органів державної влади. Значний вплив також мають політекономічні фактори та інтереси окремих груп стейкхолдерів, що знижує прозорість і справедливість податкової політики.

Проведений аналіз дозволив визначити ключові недоліки чинного механізму податкового регулювання, серед яких: обмежена варіативність інструментів стимулювання, дискримінаційний характер податкових пільг, відсутність системного моніторингу їх ефективності, недостатній рівень публічного звітування щодо обсягів наданих стимулів та їх отримувачів, а також слабка регіональна орієнтація податкових заходів.

Таким чином, результати другого розділу підтверджують необхідність переосмислення підходів до застосування інструментів податкового регулювання в Україні. Отримані висновки слугують аналітичною основою для формування практичних рекомендацій щодо вдосконалення податкової політики та підвищення ефективності використання податкових інструментів, що буде реалізовано у третьому розділі магістерської кваліфікаційної роботи.

РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНСТРУМЕНТІВ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Теоретико-аналітична оцінка ефективності інструментів податкового регулювання в Україні.

Податкове регулювання є одним із ключових інструментів державної економічної політики, що впливає на розвиток підприємництва, наповнення бюджетів та соціально-економічну стабільність країни. Ефективність інструментів податкового регулювання визначається їх здатністю забезпечувати баланс між фіскальними інтересами держави та стимулюванням економічної активності суб'єктів господарювання.

До основних інструментів податкового регулювання в Україні належать податкові ставки, податкові пільги, податкові канікули, спеціальні режими оподаткування, штрафні санкції та податкове адміністрування. Їх ефективність оцінюється за такими критеріями, як рівень податкового навантаження, стабільність податкових надходжень, інвестиційна привабливість та прозорість податкової системи.

В умовах воєнного стану та післякризового відновлення економіки України роль податкового регулювання суттєво зростає. Держава застосовує адаптивні податкові механізми, спрямовані на підтримку бізнесу, збереження робочих місць та забезпечення фінансування соціальних видатків.

Таблиця 3.1.

Основні інструменти податкового регулювання в Україні та їх характеристика

Інструмент	Сутність	Економічний ефект
Податкові ставки	Рівень оподаткування доходів та операцій	Формування бюджетних надходжень
Податкові пільги	Зменшення податкового зобов'язання	Стимулювання окремих галузей
Спеціальні режими	Спрощені умови оподаткування	Підтримка малого бізнесу
Адміністрування	Контроль та облік податків	Підвищення податкової дисципліни

В умовах повномасштабного збройного конфлікту перед урядом України постають нові виклики, пов'язані з необхідністю впровадження

ефективної податкової політики, здатної створити передумови не лише для забезпечення національної безпеки, а й для підтримки економічної активності, розвитку приватного підприємництва та зміцнення соціальної стабільності. За таких умов податкове регулювання виступає ключовим інструментом державного управління, що сприяє підтриманню фінансової стабільності, стимулює економічне зростання та створює необхідні умови для збереження соціальної рівноваги. Виважене застосування інструментів податкового регулювання спрямоване на узгодження інтересів платників податків і держави, оскільки відбувається балансування їхніх потреб та досягнення стратегічних цілей, таких як економічне зростання та підвищення рівня добробуту населення.

Ефективність інструментів податкового регулювання є однією з ключових категорій сучасної фінансово-економічної науки, оскільки вона відображає здатність податкової системи забезпечувати досягнення фіскальних, економічних та соціальних цілей держави. У теоретичному аспекті ефективність податкового регулювання розглядається як співвідношення між результатами застосування податкових інструментів та витратами, які несе держава і платники податків у процесі їх реалізації.

З позицій теорії державних фінансів інструменти податкового регулювання виконують не лише функцію наповнення бюджету, але й відіграють важливу роль у стимулюванні економічної активності, інвестиційних процесів, структурних змін в економіці та забезпеченні соціальної справедливості. До таких інструментів належать податкові ставки, пільги, податкові кредити, спеціальні податкові режими та механізми адміністрування податків. Теоретично їх ефективність досягається за умови узгодженості з цілями економічного розвитку та стабільності податкового законодавства.

Аналітична оцінка ефективності інструментів податкового регулювання в Україні свідчить про наявність суттєвого розриву між теоретичними

моделями та практичними результатами їх застосування. Аналіз динаміки податкових надходжень, рівня податкового навантаження та інвестиційної активності показує, що значні обсяги наданих податкових пільг і преференцій не завжди супроводжуються відповідним зростанням економічних показників. Це свідчить про недостатню результативність окремих інструментів та їх обмежений регуляторний потенціал.

Особливістю податкового регулювання в Україні є фрагментарний характер застосування інструментів та відсутність системної оцінки їх ефективності. Податкові стимули часто запроваджуються без чітко визначених критеріїв результативності, що ускладнює оцінку їх впливу на економіку та призводить до втрат бюджетних ресурсів. Крім того, нестабільність податкового законодавства, складність адміністрування та високий рівень інституційних ризиків знижують довіру платників податків і негативно впливають на інвестиційний клімат.

Таким чином, теоретико-аналітична оцінка ефективності інструментів податкового регулювання в Україні підтверджує необхідність переходу від переважно фіскального підходу до комплексної моделі податкової політики, орієнтованої на довгостроковий економічний розвиток. Це потребує запровадження системи регулярного моніторингу результативності податкових інструментів, підвищення прозорості їх застосування та узгодження податкового регулювання зі стратегічними пріоритетами розвитку держави.

Важливим елементом теоретико-аналітичної оцінки ефективності інструментів податкового регулювання є врахування інституційних та поведінкових чинників, які значною мірою визначають кінцеві результати їх застосування. Навіть за формально обґрунтованих податкових рішень реальна ефективність інструментів залежить від якості інституційного середовища, рівня довіри платників податків до держави та прогнозованості податкової політики.

В Україні інституційна слабкість проявляється у фрагментарності податкових реформ, обмеженій узгодженості між фіскальними та регуляторними цілями, а також у недостатньому рівні координації між органами державної влади. Це знижує довгострокову результативність податкових інструментів і формує у платників податків адаптивну поведінку, спрямовану не на розширення інвестиційної діяльності, а на мінімізацію податкових зобов'язань.

З поведінкової точки зору ефективність податкового регулювання визначається реакцією економічних агентів на зміну податкових стимулів. За умов нестабільного податкового середовища суб'єкти господарювання схильні відкладати інвестиційні рішення або переводити діяльність у тіньовий сектор, що нівелює потенційний стимулюючий ефект податкових інструментів. Таким чином, короткострокові фіскальні вигоди часто супроводжуються довгостроковими втратами економічного зростання.

Окремої уваги заслуговує проблема асиметрії інформації між державою та платниками податків. Недостатня прозорість критеріїв надання податкових пільг і складність процедур їх отримання знижують доступність податкових стимулів для малого та середнього бізнесу, водночас створюючи переваги для великих суб'єктів господарювання. Це негативно впливає на конкурентне середовище та знижує загальну ефективність податкового регулювання.

Крім того, у теоретико-аналітичному вимірі доцільно враховувати фіскальні ризики, пов'язані з надмірним застосуванням податкових стимулів.

Відсутність чітко визначених «точок виходу» з режиму податкових пільг призводить до їх перетворення з тимчасового інструменту стимулювання на постійний елемент податкової системи, що послаблює бюджетну стійкість та обмежує можливості держави у фінансуванні суспільних потреб.

Отже, підвищення ефективності інструментів податкового регулювання в Україні потребує не лише вдосконалення їх економічних параметрів, а й

формування стабільного інституційного середовища, орієнтованого на довіру, прозорість та прогнозованість податкової політики. Такий підхід дозволить посилити регуляторний потенціал податків та забезпечити їх реальний внесок у сталий розвиток національної економіки.

3.2. Напрями підвищення ефективності податкового регулювання в умовах війни.

В сучасному цифровізованому світі податкова система України не може залишатися поза процесами діджиталізації, що передбачає формування якісного інформаційного забезпечення процесу сплати податків та зборів, розвиток та удосконалення безпаперового документообігу, впровадження та технічного супроводження інформаційно-комунікаційних систем і технологій, організація впровадження електронних сервісів для суб'єктів господарювання, спрощення процедур комунікації між податковою службою та платниками податків, використання ІТ-технологій для підвищення ефективності роботи Державної податкової служби України. Впродовж 2022 року Державна податкова служба України (ДПС) збільшила аудиторію користувачів комунікаційних ресурсів. Так, сьогодні у своїй діяльності Е-кабінетом на сьогодні користуються 4 млн платників податків. Зросла на 7,3 тис. аудиторія електронного сервісу InfoTAX та склала 56,7 тис. користувачів. Активно працює вебпортал, Telegram-канал та Facebook-сторінка ДПС (рис 3.1)

Рис. 3.1. Основні канали комунікації з платниками податків у 2022 році [31]

Важливим напрямом роботи Державної податкової служби України є цифровізація послуг та сервісів. У 2022 році оцифровано 100 % реєстрів ДПС, форм та форматів документів звітності, сервісних запитів, інформаційних взаємодій з ЦОВВ та 88 % адміністративних послуг (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Рівень цифровізації адміністративних послуг та сервісів Державної податкової служби України станом на 01.01.2023 р. [31]

Задля забезпечення ефективного та якісного обслуговування платників податків було розроблено нові опції в Е-кабінеті, Дія Сіті, для зручності ведення 40 бізнесу в рамках програми «Підтримка державного управління

фінансами для України – EU4PFM» допрацьовано безкоштовне програмне рішення податкової служби та розроблено програмне забезпечення мобільного додатку ПРРО для iOS, web версія, Android, Windows. Впродовж 2022 року задля забезпечення взаємодії особи-нерезидента з контролюючим органом запрацював ще один вдалий кейс – Е-кабінет для цієї категорії платників. Це спеціальне ІТ-рішення, яке забезпечує також для осіб-нерезидентів можливість створення облікового запису, формування та подання заяв, отримання інформаційних повідомлень, надання прав доступу до інформаційних повідомлень, надання прав доступу до інформації уповноваженим особам, здійснення листування (рис. 3.2).

Про важливість формування якісного інформаційного забезпечення діяльності податкових органів свідчить і створення в структурі податкової служби Департаменту інформаційних технологій, який власне і забезпечує розвиток, впровадження та технічний супровід інформаційно-комунікаційних систем і технологій, автоматизацію сервісів, послуг та процедур. В цьому контексті одним з основних завдань департаменту є захист податкової інформації, яка зберігається в інформаційних системах від хакерських атак, кількість яких суттєво зросла після початку воєнної агресії з боку Російської Федерації. Основні інформаційні ресурси Державної податкової служби України складаються з окремих інформаційно-телекомунікаційних систем.

Передумовою забезпечення економічного розвитку в Україні, зокрема, в умовах воєнного стану є зважена та послідовна податкова політика, яка з одного боку дозволить забезпечити надходження до бюджетів, а з іншого боку – має забезпечувати стабільне та сприятливе середовище для ведення бізнесу. В умовах війни українська податкова система наразі показала свою дієвість. Навіть в умовах війни зросла кількість новостворених фізичних осіб-підприємців, зросли й обсяги податкових надходжень. Однак, вже з 1 серпня 2023 року відбулося фактично згортання лібералізації та повернення до довоєнних правил оподаткування бізнесу. Попри активні бойові дії на

території України бізнес у літку 2023 року відреагував позитивними економічними очікуваннями. Так, у другому кварталі цього року індекс ділових очікувань підприємств зріс до 104%, порівняно з 91,2% у першому кварталі. Бізнес прогнозує стрімке зростання обсягів виробництва товарів та послуг в Україні впродовж наступних 12 місяців. Покращились й інфляційні очікування, зокрема, очікувана річна інфляція становила 15,7% порівняно з 20,7% на початку року[1]. Найбільш очікувані економічні реформи, які необхідні для створення сприятливих умов для ведення бізнесу та залучення інвестицій в Україну, були визначені ще Угодою про асоціацію з ЄС та Стратегією економічного розвитку до 2030 року, на жаль, ще досі не реалізовані. Варто зазначити, що повномасштабна війна здійснює визначальний вплив на процеси прийняття державних управлінських рішень, які часто є непослідовними, ризиковими та часто приймаються під значним зовнішнім тиском. За оцінками експертів найбільшими невдачами та успіхами економічних реформ можна вважати такі (табл. 3.1)

Найбільш негативним податковим рішенням 2023 року стало згорання «воєнної податкової реформи», що була запроваджена весною 2022 року як відповідь на дестабілізуючий вплив повномасштабної військової агресії, та повернення до довоєнного механізму адміністрування податків та зборів. Країни – партнери України та Євросоюз отримали вагомий важелі впливу на політичні та економічні рішення зокрема щодо реалізації реформ.

Виділення фінансової допомоги для України тепер повністю залежатиме від темпів проведення реформ у сфері верховенства права та боротьби з корупцією. Спостерігаємо певний негативний тренд у проведенні інституційної реформи системи податкових органів та митниці.

До позитивних моментів можемо віднести відкриття реєстру відшкодування ПДВ, адже тимчасове його закриття призвело до суттєвих затримок повернення ПДВ та відновлення хабарів за своєчасне

відшкодування. Стан проведення економічних та податкових реформ, які найбільш очікувані українським бізнесом наведено в таблиці 3.2

Таблиця 3.1

Рейтинг невдач та успіхів економічних реформ в Україні за період воєнного стану [39]

Топ успіхів	Топ невдач
Побудовано стійку до криз економіку та фінансовий сектор. Український бізнес продемонстрував високий рівень адаптивності до кризових умов, в тому числі війни	Згорання під тиском міжнародної спільноти «воєнної податкової реформи», зокрема, можливість сплати єдиного податку за ставкою 2% замість податку на прибуток та ПДВ
Стабільний євроінтеграційні процеси, підтвердження статусу країни кандидата у члени ЄС	Репутаційне та функціональне банкрутство Бюро економічної безпеки, надто повільні темпи реформування податкових та митних органів
Взято курс на повне перезавантаження Бюро економічної безпеки, податкових та митних органів	Не відбулося зниження податкового тиску на фонд оплати праці, а також не було запроваджено податок на виведений капітал
Відкрито публічний доступ до реєстрів відшкодування ПДВ та інших державних реєстрів	Невдале завершення 1 березня 2023 року податкової амністії.
Заплановане відкриття електронних декларацій державних службовців та депутатів	Відбулося масове блокування податкових накладних у жовтні-листопаді 2022 року (постраждав кожен шостий платник ПДВ)

Багато дискусій викликала ініціатива перерозподілу надходжень ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців та силовиків з місцевих бюджетів на користь державного бюджету. Аргументом на користь такого перерозподілу стала низка скандалів використання органами місцевого самоврядування коштів місцевих бюджетів на непершочергові цілі, фінансування капітальних видатків. Однак, таке рішення поки що не набрало достатньої кількості голосів народних депутатів.

Багато дискусій та невдоволення з боку бізнесу викликала ініціатива голови парламентського комітету з фінансів, податкової та митної політики щодо реформування системи спрощеного оподаткування за зразком

аналогічної системи у Польщі. Аргументом для такої ініціативи стало масове використання підприємців для мінімізації витрат з оплати праці. Зокрема, пропонується або розробити певні критерії пов'язаності фізичних осіб – підприємців, за якими можна визначити участь таких фізосіб у зарплатних схемах, або заборонити підприємцям третьої групи працювати з юридичними особами. Водночас пообіцяли не проводити реформи до завершення воєнного стану. Ще однією новацією, яку пропонують запровадити вже з 1 січня 2024 року і відповідний законопроект передано на розгляд народним депутатам, є оподаткування підробітків громадян України. Запропонована система – це спеціальний режим податку на доходи фізичних осіб, який можна буде сплачувати з доходів, отриманих за видами діяльності визначеними у законі. Зокрема, можна буде без реєстрації фізичної особи-підприємця такі види діяльності як:

- надання послуг з догляду за хворими, людьми похилого віку та людьми з інвалідністю;
- надання послуг таксі, зокрема, за допомогою сервісів таксі (Uber, Uklon, Bolt);
- кур'єрська діяльність (наприклад, Glovo);
- проведення ремонтів;
- переклади;
- дресирування та догляд за домашніми тваринами;
- організація та проведення свят (тамада, ведучий);
- робота фотографом; • робота домашньої прислуги;
- догляд за дитиною (наприклад, няні);
- послуги прибирання;

- діяльність медсестер, фізіотерапевтів, масажистів, логопедів, інша робота у сфері охорони здоров'я, яка не потребує ліцензії;
- послуги ремонту одягу, трикотажних, шкіряних, галантерейних та дорожніх виробів, аудіо- та відеоапаратури, побутової техніки, музичних інструментів, які надаються вдома;
- послуги манікюру, педикюру та перукарські послуги вдома [19].

З доходів отриманих за такими видами діяльності ПДФО справлятимуть за ставкою 6%. При цьому не виникає обов'язок сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Отже, будь-які спроби реформувати податкову систему в сучасних умовах функціонування, обираючи найпрогресивніший польський, американський чи 38 швейцарський досвід організації оподаткування, будуть зведені нанівець допоки не буде вирішено в Україні три основні проблеми: - відсутність гарантії права власності; - відсутність справедливого судочинства в країні; - тотальна корупція.

Таблиця 3.2

Оцінка виконання топ-10 пріоритетів для українського бізнесу у 2022-2023 роках [39]

№ з/п	Пріоритетні реформи для бізнесу	Рівень виконання	Прогрес у 2023-2024 роках
1	Ухвалення оновленого Податкового та Митного кодексів	25%	0
2	Запровадження податку на виведений капітал	15%	-
3	Зниження навантаження на фонд оплати праці	10%	0
4	Збереження спрощеної системи оподаткування	20%	-
5	Реформа контролюючих органів (податкової та митної служби)	50%	+
6	Створення та ефективна діяльність БЕБ	50%	-
7	Безпаперові технології	100%	
8	Сучасне трудове право	95%	0

Тільки проведення послідовно податкової політики разом із забезпеченням верховенства права та подоланням корупції створять передумови для активної повоєнної відбудови економіки України. При цьому, на нашу думку, такі позитивні надбання як українська спрощена система оподаткування, попри критику з боку комітету фінансів, податкової та митної політики Верховної Ради України може стати справжнім драйвером економічного зростання та розвитку малого і середнього бізнесу.

Висновки до розділу 3.

Проведена теоретико-аналітична оцінка ефективності інструментів податкового регулювання в Україні засвідчила, що податкова система держави виконує передусім фіскальну функцію, тоді як її регуляторний і стимулюючий потенціал реалізується недостатньо. Застосування таких інструментів, як податкові ставки, пільги, спеціальні режими оподаткування та механізми податкового адміністрування, не завжди узгоджується зі стратегічними пріоритетами соціально-економічного розвитку, що обмежує їх вплив на інвестиційну активність та економічне зростання.

Аналіз показав, що ефективність інструментів податкового регулювання значною мірою залежить від стабільності податкового законодавства, якості податкового адміністрування та рівня інституційної спроможності органів державної влади. Часті зміни нормативно-правової бази, складність податкових процедур і високі адміністративні витрати знижують прогнозованість податкової системи та формують адаптивну поведінку платників податків, орієнтовану на мінімізацію податкових зобов'язань, а не на розширення економічної діяльності.

Практична оцінка ефективності податкового регулювання на прикладі Центру фінансово-господарського обслуговування закладів освіти Обухівської селищної ради підтвердила загальнонаціональні тенденції функціонування податкової системи. Встановлено, що чинні інструменти податкового регулювання забезпечують фіскальну дисципліну, законність фінансових операцій та своєчасне наповнення бюджетів, проте мають обмежений стимулюючий характер для бюджетних установ.

Дослідження діяльності Центру засвідчило, що основне податкове навантаження формується за рахунок платежів, пов'язаних із фондом оплати праці, що знижує гнучкість управління фінансовими ресурсами та обмежує можливості спрямування коштів на розвиток матеріально-технічної бази закладів освіти. Водночас Центр ефективно виконує функції податкового агента та демонструє високий рівень податкової дисципліни, що позитивно впливає на фінансову стабільність громади.

Таким чином, поєднання теоретико-аналітичної та практичної оцінки дозволило зробити висновок про необхідність удосконалення інструментів податкового регулювання як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. Підвищення ефективності податкового регулювання потребує переходу до системного та прозорого використання податкових інструментів, зниження адміністративного навантаження, а також посилення їх стимулюючої ролі з урахуванням специфіки діяльності бюджетних установ та цілей сталого розвитку територіальних громад.

ВИСНОВКИ

Сьогодні один з визначальних факторів забезпечення позитивної динаміки економічного розвитку і зміцнення конкурентоздатності національної економіки - це стимулювання інвестиційної діяльності. Його забезпечують різні механізми, в тому числі податковий. Зважаючи на високу мобільність (у масштабах усього світового ринку) інвестиційного капіталу – потенційного об'єкту оподаткування, доцільно пристосовувати механізм до сучасних реалій. Тому проблематика використання інструментів в Україні залишається достатньо актуальною. Дослідження її теоретичних і практичних аспектів дозволяє зробити наступні узагальнення:

1. Незважаючи на наукові дискусії щодо дефініції «інвестиційна діяльність», залишається незмінною її сутнісна характеристика як процесу, зав'язаного на довгостроковому вигідному вкладенні капіталу в різні об'єкти.

2. В такому процесі відграють подвійну роль: безпосередніх інвесторів та основних регуляторів інвестиційної діяльності. Їхні рішення повинні бути продиктовані загальнонаціональними інтересами та суспільними вигодами, зокрема, реальним зростанням розміру ВВП країни, приростом надходжень до бюджетів усіх рівнів, поліпшенням фінансового іміджу країни та, зрештою, збільшення притоку інвестиційного капіталу в країну.

3. Запропоновано визначати як комплекс заходів по запровадженню та наданню певних податкових преференцій, що розробляється й реалізується органами державного або місцевого самоврядування для поліпшення стану фінансового забезпечення платників податків з метою посилення їх зацікавлення в провадженні активної інвестиційної діяльності.

4. За ступенем впливу доцільно виділяти основні (маніпуляція податковою ставкою; податкові пільги; прискорена амортизація) та додаткові

(термін сплати, порядок перенесення збитків, створення, міжнародні податкові угоди) інструменти. Найуживанішими серед них є податкові пільги.

5. Серед поширених в Україні алгоритмів застосування інструментів найбільший потенціал сьогодні властивий індустріальним паркам, індивідуальному інвестиційному супроводу, галузеворієнтованому заохоченню. Вони посприяли певному зростанню обсягу інвестицій в національну економіку. Проте динаміка показників інвестування не корелює з розміром отриманих інвесторами податкових пільг.

6. Для чинного механізму характерні такі недоліки:

- 1) слабка варіативність стимулів, спрямованих на заохочення;
- 2) дискримінуючий підхід до надання податкових пільг;
- 3) низький рівень теоретико - методологічної та аналітичної обґрунтованості застосування тих чи інших інструментів;
- 4) непрозорість;
- 5) відсутність перманентного публічного звітування про суми наданих пільг та їх отримувачів;
- 6) слабка територіальна компонента алгоритмів застосування інструментів;
- 7) брак інструментів, спрямованих на перетворення громадян у інвесторів національної економіки.

7. Виявлені недоліки зумовлюють реальні втрати надходжень державного бюджету без адекватних якісних змін у національній економіці, не сприяють досягненню стратегічних цілей розвитку останньої.

8. З урахуванням результатів дослідження зарубіжного досвіду, до основних векторів удосконалення механізму застосування його інструментів в Україні включаємо:

1) розробку та запровадження цілісної системи застосування інструментів, у тому числі розширивши їхній спектр;

2) надання реальних повноважень для розробки і реалізації стратегії використання податкових інструментів, імплементувавши його американську модель;

3) запровадження дієвих податкових пільг для інвесторів - фізичних осіб;

4) активізація алгоритму використання інструментів, який би забезпечував вирішення не тільки економічних, а й певних соціальних проблем;

5) системне оцінювання стану застосування інструментів за критеріями економічної, фіскальної та соціальної ефективності з наступним його обов'язковим оприлюдненням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України» від 14.12.2021. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/poslannya-prezydentaukrayiny/analitichna-dopovid-do-shchorichnoho-poslannya> (дата звернення: 05.03.2023).
2. Андріанова Т. Інвестняня 2.0: законодавець знову намагається удосконалити процедури для інвесторів. URL: <https://mind.ua/openmind/20256118-investnyanya-2-0-zakonodavec-znovunamagaetsya-udoskonaliti-proceduri-dlya-investoriv> (дата звернення: 27.05.2023).
3. Бойчук О., Касаткіна О. Інвестиції прийдуть: як індустріальні парки допоможуть у їх залученні. URL: <https://mind.ua/openmind/20228191-investiciyi-prijdit-yak-industrialni-parki-dopomozhut-u-yih-zaluchenni> (дата звернення: 06.03.2023).
4. Бондаренко О. що не так з індустріальними парками в Україні. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/10/698973/> (дата звернення: 30.05.2023).
5. Бульбах Н. В. Форми державного регулювання інвестиційної діяльності. Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2005. № 1. С. 41–45. (дата звернення: 29.04.2023).
6. Гомон М.В. Податкова політика держави у сфері стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 12. С. 434 – 438. URL: <http://globalnational.in.ua/archive/12-2016/91.pdf> (дата звернення 02.04.2023).
7. Гордійчук Д. Індустріальні парки отримають митні та податкові пільги – Рада ухвалила закони. URL: 45

<https://www.epravda.com.ua/news/2022/06/21/687312/> (дата звернення: 04.05.2023).

8. Гоцуляк Л.В. Інвестиційна політика розвинених країн в умовах становлення інноваційної економіки. Ефективна економіка. 2014. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3330> (дата звернення: 14.04.2022).

9. Гришко А., Бетлій О. податкова лібералізація під час війни: необхідність для бюджету чи розкіш для бізнесу? URL: <https://voxukraine.org/podatkovaliberalizatsiya-pid-chas-vijny-neobhidnist-dlya-byudzhetu-chy-rozkish-dlyabiznesu> (дата звернення: 03.05.2023).

10. Гроші трудових мігрантів: скільки переказів надійшло в Україну. URL: <https://focus.ua/uk/economics/552990-dengi-trudovych-migrantov-skolkoperevodov-postupilo-v-ukrainu> (дата звернення: 29.05.2023).

11. Грошові перекази в Україну сягнули 12 млрд. дол. США. URL: <https://finclub.net/ua/news/hroshovi-perekazy-v-ukrainu-siahnuly-usd12-mlrd.html> (дата звернення 16.04.2023).

12. Дані та аналітика : Міністерство фінансів України : веб-сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk> (дата звернення: 03.05.2025).

13. Демчишак Н., Щуревич О., Кобильник М. Податкове стимулювання інвестиційної діяльності: теоретичні аспекти та імплементація зарубіжного досвіду в Україні Галицький економічний вісник. 2020. № 4. Том 65. С. 128–137. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.04.128 (дата звернення: 23.02.2023).

14. Державний бюджет України «завдяки» податковим пільгам втратив 776,8 млрд грн у 2010 – 2019 рр – дослідження. URL: <https://kse.ua/ua/about-theshool/news/derzhavniy-byudzhhet-ukrayini-zavdyaki-podatkovim-pilgamvtrativ-776-8-mlrd-grn-u-2010-2019-rr-doslidzhennya/> (дата звернення: 18.04.2024).

15. Діяльність : Міністерство економіки України : веб-сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/> (дата звернення: 23.04.2023). 46
16. Довідники пільг. URL: <https://tax.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/dovidniki-/54005.html> (дата звернення 03.06.2023).
17. Єфименко Т.І., Іванов Ю.Б., Найденко О.Є. Обґрунтування доцільності використання в преференційній політиці концепції податкових витрат. Фінанси України. 2021. № 8. С. 7-23. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2021.08.007> (дата звернення 18.04.2023).
18. Звіт про результати аналізу ефективності застосування суб'єктами господарювання податкових пільг та їх вплив на розвиток літакобудування : затв. рішенням Рахункової палати від 28.05.2019 № 12- 3. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2019/12-3_2019/Zvit_12-3_2019.pdf. (дата звернення: 06.04.2023).
19. Звітність : Державна казначейська служба України : веб-сайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua> (дата звернення: 03.05.2023).
20. Івашко О., Цимбалюк І. Податкове стимулювання залучення іноземних інвестицій в економіку України в умовах фінансової нестабільності. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2016. №1. С. 80 – 85. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/echcenu_2016_1_16.pdf (дата звернення: 05.03.2023).
21. Інвестняні: потенційні інвестиції вже сягають 2 мільярдів доларів. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/09/14/677798/> (дата звернення 13.04.2023).
22. Касянок К.Г. Міжнародний досвід залучення прямих іноземних інвестицій в умовах фінансових дисбалансів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. № 18 (2). С. 38 – 44. URL:

http://www.visnykeconom.uzhnu.uz.ua/archive/18_2_2018ua/10.pdf (дата звернення: 15.05.2023).

23. Кизим М.О., Касьянова Л.В. Класифікація інструментів податкового стимулювання інновацій. Проблеми економіки. 2012. №4. С. 23 – 29. URL: https://www.problecon.com/pdf/2012/4_0/23_29.pdf (дата звернення: 27.02.2023).

24. Кирилко В. Індустріальні парки: підсумки 2022 року. URL: https://propertytimes.com.ua/itogi_goda/industrialni_parki_pidsumki_2022_roku (дата звернення: 30.05.2023).

25. Кміть В.М., Жук Ю.І., Чеботарь О.А. Зарубіжний досвід податкового стимулювання підприємництва. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. № 3. С. 265-269. URL: http://easterneuropeebm.in.ua/journal/8_2017/8_2017.pdf#page=265 (дата звернення: 20.05.2023).

26. Коваленко О. Податкові пільги закінчилися: За ввезення в Україну генераторів та Starlink доведеться платити. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/vvezennya-v-ukrajinu-generatoriv-tastarlink-podatkovii-pilgi-skasovano-12240549.html> (дата звернення: 19.05.2023).

27. Кривов'язюк І.В. Інвестиційна діяльність підприємства: сутність, методика аналізу та шляхи підвищення її ефективності. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2018. №31. С. 83 – 90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2018_31_19 (дата звернення: 23.02.2023).

28. Литвин Я.А. Податкове регулювання іноземних інвестицій. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. №11. С. 734 – 738. URL: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/154.pdf> (дата звернення 27.02.2023).

29. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 472 с. (дата звернення: 09.03.2023).
30. Малахова Ю.А., Хобта М.О., Гончар Т.М. Зарубіжний досвід стимулювання інвестиційної активності підприємств. Ефективна економіка. 2021. № 2. URL: 10.32702/2307-2105-2021.2.91 (дата звернення: 29.04.2023).
31. Маркуц Ю. Залучення інвестицій і податкові пільги: чи дійсно це шлях до зростання. URL: <https://voxukraine.org/zaluchennya-investitsij-i-podatkovipilgi-chi-dijsno-tse-shlyah-do-ekonomichnogo-zrostannya/> (дата звернення 03.04.2023).
32. Марчук В. Індустріальні парки в Україні: 25 «точок росту» за наступні три роки. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3325847-industrialniparki-v-ukraini-zamah-na-grivnu-a-udar-na-kopijku.html> (дата звернення 06.04.2023).
33. Мединська Т.В., Руцишин Н.М., Ніконенко У.М. Податкове регулювання інвестиційної діяльності банків України. Бізнес Інформ. 2020. № 11. С. 316 – 324. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform_2020-11_0-pages-316_324.pdf (дата звернення 08.04.2023).
34. Мендель Ю. Чому Україна досі не легалізувала лобізм? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/10/11/678609/> (дата звернення: 28.04.2023).
35. Мискіна О.О. Вплив оподаткування на активізацію інвестиційної діяльності в Україні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Ірпінь. 2014. 23 с. URL: <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/doc/34> (дата звернення 30.03.2023).
36. Міністерство економіки України : веб-сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 29.05.2023).

37. Молдован О.О., Медведкова Н.С. Щодо доцільності запровадження податкових механізмів стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку в Україні. URL: <http://www.euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=2891> (дата звернення: 05.04.2023).
38. Молодан В. В Раді підтримують зниження порогу проєктів для інвестцій до 12 млн євро. URL: <https://delo.ua/business/v-radi-pidtrimuyut-znizennya-49-porogu-proektiv-dlya-investnyan-do-12-mln-jevro-414766/> (дата звернення: 27.05.2023).
39. Пільги закінчилися: в Україні повернули мита та податки на ввезення генераторів та Starlink. URL: <https://focus.ua/uk/economics/563797-pilgizakinchilisya-v-ukrayini-povernuli-mita-ta-podatki-na-vvezennya-generatorivta-starlink> (дата звернення: 19.05.2023).
40. Пічугіна Т.С., Забродська Л.Д. Інвестиційна діяльність підприємства: сутність та зміст управління. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2013. №2 (1). С. 146 – 154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2013_2%281%29__23 (дата звернення: 03.03.2022).
41. План Відновлення України : веб-сайт. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 28.05.2023).
42. Плани та звіти роботи : Державна податкова служба України : веб-сайт. URL: <https://tax.gov.ua/> (дата звернення: 06.05.2023).
43. Податкові пільги закінчилися: За ввезення в Україну генераторів та Starlink доведеться платити. URL: <https://patrioty.org.ua/ecomomic/podatkovipilhyzakinchylisia-za-vvezennia-v-ukrainu-heneratoriv-ta-starlink-dovedetsiaplatyty-465089.html> (дата звернення: 19.05.2023).
44. Подмарьов О.Ю. Податкове регулювання інвестиційної діяльності як фактор економічного зростання країни. Вісник Сумського державного

університету. Серія «Економіка». 2018. № 4. С. 65-71. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/324247614.pdf> (дата звернення: 15.03.2023).

45. Про внесення змін до деяких законів України щодо виробництва та використання моторних палив з вмістом біокомпонентів : закон України від 19.06.2012 № 4970-VI. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T124970.html. (дата звернення: 08.04.2023).

46. Про внесення змін до Закону України “Про кінематографію” та інших законів України щодо підтримки виробництва національних фільмів : 50 закон України від 18.02.2010 № 1909-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-17/ed20100218#Text>. (дата звернення: 08.04.2023).

47. Про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо підтримки літакобудівної галузі : Закон України від 20 груд. 2016 р. № 1795-VIII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/jh2o100i?an=10> (дата звернення: 10.04.2023).

48. Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями : Закон України від 17 груд. 2020 р. № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> (дата звернення: 12.04.2023).

